
*О.В.Жуленков,
аспірант Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України*

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ РЕГУЛЯТИВИ НАУКИ, МИСТЕЦТВА ТА ДОЛЯ NBICS-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Сучасний рівень науково-технічного розвитку дає можливість людству створювати технології, які можуть повністю знищити біосферу, антропосферу та ноосферу планети Земля. Йдеться, насамперед, про ядерну та термоядерну зброю, яка у разі її застосування під час глобального військового конфлікту здатна зруйнувати людську цивілізацію. Крім того, експериментування на адронних колайдерах наступних поколінь, які будуть значно потужнішими за сучасні, гіпотетично може призвести до початку процесу анігіляції матерії, яка світиться, та, як наслідок, до катастрофи галактичного або космічного масштабу [1, 40–45]. Конвергентні NBICS-технології, які виникають в процесі розвитку шостого науково-технологічного укладу, значно збільшують здатність людини втручатися у фундаментальні основи живої та неживої матерії та, як наслідок, підвищувати вірогідність самознищення людства [1, 33–64]. Ці тенденції роблять надзвичайно актуальним питання вироблення загальнолюдських регулятивів науки, мистецтва. На нашу думку, найбільш яскравим прикладом спроби створити загальнолюдські регулятиви науки, мистецтва є сформульовані Платоном в межах його метафізики абсолютні ідеали Істини, Добра та Краси.

Предметом дослідження в цій статті є не самі по собі регулятиви науки, мистецтва, створені в межах певної мовної спільноти та, незважаючи на це, такі, що претендують на статус загальнолюдських, а поривання до створення універсальних регулятивів і до їх реалізації у житті суспільства. Нас цікавить не просто намір певного інтелектуала або мовної спільноти створити регулятиви для внутрішнього вжитку, а саме поривання до вироблення регулятивів (та підпорядкування їм своєї діяльності), які претендують на статус загальнолюдських, значущих для всіх часів та народів. Іншими словами, предметом нашого аналізу є «воля до взаємності», яку теоретики комунікативної практичної філософії протиставляють

ніцшеанській «волі до влади» [2, 43], або «життєвий (любовний) порив», який Бергсон вважав джерелом моралі відкритого суспільства [3, 594]. Прагнення до вироблення та втілення у життя універсальних регулятивів ми розглядаємо як порив суб'єкта до виходу за межі самого себе, до самотрансценденції, до діалогу і взаєморозуміння з іншими суб'єктами, до еволюції свідомості.

Історичний процес диференціації людської культури почався у первісному суспільстві, де сфера науки, сфера мистецтва та сфера моралі являли собою синкретичну єдність [4, 581–583]. Міфологічне мислення майже не розмежовувало суб'єкт та об'єкт, предмет та знак, істоту та її ім'я, просторові та часові відносини, походження та сутність. Таке мислення було байдужим до суперечливостей. Раціональний принцип пояснення речі й світу замінювався в міфології розповіддю про походження та творіння. У межах міфу зазвичай виявлялися суміщеними діахронічний (розповідь про минуле) і синхронічний (пояснення сьогодення або майбутнього) аспекти, але при цьому час міфологічний, тобто ранній (сакральний), та поточний, майбутній (профаний), чітко розмежовувався. Міфологія була нерозчленованою, синтетичною єдністю, вона включала в себе зародки не лише релігії, а й філософії, політичних теорій, різних форм мистецтва, що ускладнює завдання розмежування міфології і близьких до неї за жанром і часом виникнення форм словесної творчості: казки, героїчний епос, легенди, історичний переказ. Оскільки у первісну добу наука (чистий розум, за Кантом), мораль (практичний розум, за Кантом) та естетика не розрізнялися, то ці сфери не могли виробити власних регулятивів. Ідеали Істини, Добра та Краси, ймовірно, існували та еволюціонували у синкретичній єдності і не виділялися як окремі регулятиви.

Виникнення міст-держав, збільшення культурних та економічних зв'язків між людьми, зростання рівня когнітивного розвитку середньостатистичного індивіда – все це призводило до поступової диференціації людської культури, до виокремлення з синкретичної єдності міфу пізнавально-когнітивного, нормативно-етичного та естетичного елементів. Наприклад, у системі освіти античної Греції існував поділ на такі дисципліни, як музика, література, малювання, етика, арифметика, логіка, географія тощо. З цього переліку дисциплін видно, що у давньогрецькому суспільстві естетична, когнітивна та моральна сфери культури були значною мірою диференційовані.

Саме завдяки цьому виникла можливість вироблення універсалістських регулятивів у кожній з цих трьох сфер. Дуже важливу роль у формуванні цих ідеалів в античному суспільстві зіграли філософські праці давньогрецьких мислителів. У діалогах «Федр» та «Філеб» Платон обґрунтовує свою знамениту тріаду – Істина, Добро та Краса, доводить ідею гармонії між цими регулятивами. У своїй творчості він намагався довести важливість ідеалів Істини, Добра та Краси для повноцінного існування будь-якої людської душі, для її спасіння та піднесення. Отже, у добу давньої Греції сфери науки, мистецтва та моралі вже існували цілком відокремлено, а кожна з цих сфер виробляла власні регулятиви, які претендували на статус загальнолюдських.

У добу Римської Республіки та Римської Імперії пізнавально-когнітивний, нормативно-етичний та естетичний елементи культури продовжували існувати доволі автономно. Одночасно з цим античні ідеали Істини, Добра та Краси поступово девальвували, знецінювалися, втрачали своє колишнє значення. Даний процес досяг свого апогею у часи кризи Римської Імперії, яка розпочалася у третьому ст. н. е. Ці часи характеризувалися значним моральним занепадом серед населення та аристократії, зупинкою розвитку у сферах науки і мистецтва. Процес девальвації загальнолюдських регулятивів у культурному вимірі мав свої кореляти і у соціально-економічному вимірі: зростала кількість безробітних (які здебільшого жили на утриманні держави), збільшувалася соціальна нерівність, занепадало господарство, державний апарат роз'їдала корупція. Ідеали Істини, Добра та Краси втрачали своє значення, на їх місце поступово приходив прагматичний та утилітарний підхід до життя. Як відповідь на ці кризові явища на теренах Римської Імперії виникали потужні ідеалістичні та релігійні рухи, більша частина з яких згодом тією чи іншою мірою інтегрувалася у християнство. Ці рухи активно пропагували ідеали Добра, Істини та Краси (експлікуючи їх в межах своєї картини світу), протидіяли свавіллям влади, захищали найбідніші верстви населення. На нашу думку, діяльність цих рухів стала надзвичайно важливою як для тимчасового подолання кризових явищ і стабілізації ситуації у Римській Імперії, так і для зародження на її уламках Візантійської держави. Отже, завдяки високій кількості культурних, економічних та емоційних зв'язків між жителями античного світу у елліністичній Греції та Римській Імперії була можливою диференціація когнітивної, моральної та

естетичної сфер культури та вироблення ними власних регулятивів, які претендували на статус загальнолюдських. Процес занепаду античної цивілізації був тісно пов'язаний з девальвацією суспільної значущості античних ідеалів Істини, Добра та Краси, але цим негативним тенденціям певною мірою протистояло християнство, яке згодом, у середньовічну добу, стало основною рушійною силою суспільного розвитку.

Падіння Західної Римської Імперії зумовило розрив значної кількості культурних, економічних, моральних та інших зв'язків, які об'єднували людство у добу античності. Настання «Темних віків» у європейській історії було, ймовірно, пов'язано з розмиванням кордонів між когнітивною, моральною та естетичною сферами культури, яке призвело до певного синкретизму цих сфер. Але поступовий вихід європейського суспільства з кризи супроводжувався появою нових культурних, економічних і емоційних зв'язків, ускладненням людської культури та, відповідно, її внутрішньою диференціацією. Було відновлено та реформовано античну систему освіти, яка тепер включала в себе сім вільних мистецтв: граматику, логіку, риторіку, арифметику, геометрію, музику, астрономію. Ідеали Істини, Добра та Краси були легітимізовані у межах християнського віровчення та підтримувалися християнськими церквами, що уможливило процеси етногенезу, соціальної мобільності, державотворення, технологічного розвитку та інші прояви соціальної еволюції. Пізніше роль ідеалів Істини, Добра та Краси у християнському віровченні з філософської точки зору проаналізує Володимир Соловйов [5].

У добу Відродження католицька церква, яка була ідейною опорою феодального ладу, переживає кризу, значна частина папства та духовенства перестає дотримуватись ідеалів Істини, Добра та Краси. Криза ідеалів зачепила також і широкі верстви населення, що призвело до суттєвого економічного спаду, полонання на відьом, зростання злочинності і корупції. Відповіддю на кризу католицької церкви стала Реформація, яка супроводжувалася кардинальним переглядом ролі релігії у суспільстві, формуванням національних держав та класу буржуазії. Остаточо кризу ідеалів було подолано з настанням епохи Просвітництва, яка принесла світові відміну рабства, наукову революцію, права людини. Завдяки, насамперед, Іммануїлові Канту у філософії було закріплено розподіл сфер чистого розуму (науки), практичного розуму (етики) та естетичного

судження (естетики) та в межах просвітницької картини світу заново експліковано ідеали Істини, Добра та Краси. Віра в ідеали доби Просвітництва стала рушійною силою соціальної, економічної, культурної та технологічної еволюції людства протягом декількох наступних століть.

Кінець доби нової історії та доба новітньої історії характеризувалися найкривавішими війнами в історії людства, надзвичайно глибокими економічними депресіями, спалахами релігійної та між-етнічної нетерпимості, утворенням тоталітарних режимів, зіткненням цивілізацій, комерціалізацією мистецтва, постмодерністською іронією та спустошеністю, екзистенціальною тривогою та втратою смислу життя, загрозами техногенних катастроф. Відбулася детельвація загальнолюдських цінностей, людство значно зменшило зусилля, спрямовані на побудову та впровадження у життя регулятивів, які претендують на універсальність. Як відповідь на негативні тенденції новітньої історії виникають такі потужні ідеалістичні та духовні рухи, як New Age, екологічний рух, рух нових лівих, мультикультуралізм, ЛГТБ, феміністичний рух та багато інших. Крім цих негативних тенденцій, новітній час характеризується і великою кількістю значних досягнень: винайденням антибіотиків, телебачення, комп'ютерів, ядерної енергії, технології клонування, створенням таких міжнародних організацій, як ООН, НАТО, МВФ та МБРР. Кількість культурних, економічних та емоційних зв'язків між населенням планети Земля зросла, а сфери науки, мистецтва та моралі продовжували й далі бути диференційованими, відбувалася також потужна диференціація всередині кожної з цих сфер.

Постмодерністський феномен «змішання мов» сфер людської культури, на нашу думку, є наслідком девальвації пориву до створення загальнолюдських регулятивів у добу новітньої історії. Цей феномен змішання дискурсів деякі дослідники називають синкретизмом доби постмодерну, або «синергетичним синкретизмом» [6]. Проявами цього феномену можна вважати концептуальне мистецтво, уподібнення дискурсу про фундаментальні фізичні теорії до дискурсу про літературну критику [7], практика виснаго-родження діячів мистецтва з міркувань справедливості (толерантності), випадки змішання дискурсів філософії, літератури, політики. Крім того, у науці, етиці та мистецтві суттєво посилюються прагматистські, консьюмеристські та утилітаристські настрої, що було

грунтовно досліджено Ж.Ф.Ліотаром («Стан постмодерну») [8]. Феномен «змішання мов» науки, моралі та мистецтва ми розглядаємо як результат девальвації поривання людства до вироблення, підтримки, оновлення та слідування загальнолюдським регулятивам. Без цього, на нашу думку, дискурси з питань науки, моралі та мистецтва втрачають смисл свого існування, що спричиняє стирання між ними якісних відмінностей та можливість їхнього змішання. Така ситуація «змішання мов», яка спричинена девальвацією пориву суспільства до вироблення, підтримки, оновлення та слідування універсалістським регулятивам радикально відрізняється від синкретизму міфологічної свідомості первісної людини, в якій сфери науки, моралі та мистецтва ще не були розрізнені та існували у неподільній єдності.

Отже, для певних періодів історії людства та регіонів планети, які характеризувалися високими темпами економічного, технологічного та культурного розвитку, був характерним порив до вироблення, оновлення та слідування цінностям, які претендували на статус загальнолюдських. Ті суспільства, які не робили спроб експлікувати універсальні ідеали Істини, Добра та Краси та дотримуватися цих ідеалів, переживали економічну, соціальну та культурну кризу, шквал технологічних катастроф. Оскільки NBICS-технологічна цивілізація не є наявною даністю та може виникнути лише внаслідок соціального, економічного, психологічного та культурного розвитку людства, то порив земель до вироблення, оновлення та слідування універсалістським регулятивам є необхідною умовою становлення цієї цивілізації та її подальшої еволюції.

Проведений філософами-постмодерністами ґрунтовний історичний аналіз спроб створити (віднайти) цінності, які стануть універсальними для усіх епох, усіх соціальних класів та усіх етносів, демонструє, що всі вищезазначені спроби зазнали невдачі. Звідси багато філософів-постмодерністів робить висновок про недоцільність та навіть небезпечність спроб створення регулятивів, цінностей, ідеалів, які претендують на універсальність. На основі проведеного нами історичного аналізу, який демонструє кореляцію між поривом до створення і впровадження у життя універсалістських регулятивів та високими темпами економічного, культурного, психологічного та технологічного розвитку людства, ми робимо радикально інший висновок. З нашої точки зору, будь-який порив до побудови

загальнолюдських регулятивів має безумовну цінність. Таким чином, порив до створення загальнолюдських регулятивів у межах нашого філософського аналізу сам стає цінністю, яка претендує на статус загальнолюдської.

Порив до віднаходження та вироблення загальнолюдських регулятивів (цінностей, ідеалів), на нашу думку, уможлиблює вихід людини за межі своєї індивідуальної картини світу та своєї культури, робить можливим інтерсуб'єктивне та міжкультурне розуміння, яке сприяє культурній еволюції людства. Цей процес культурної еволюції, змін у людській свідомості, рано чи пізно призводить і до необхідності зміни самих регулятивів. Отже, порив до вироблення загальнолюдських цінностей, ідеалів, регулятивів можна розглядати як порив людини до еволюції, до виходу за межі самої себе. З такої картини світу випливає цінність для людства пориву до вироблення та реалізації регулятивів, які потенційно здатні стати прийнятними для усіх мовних спільнот, а не спроб нав'язати власні регулятиви усім іншим мовним спільнотам. Порив до виходу за межі власної індивідуальної, національної, класової, релігійної ідентичності в межах нашого філософського аналізу сам стає цінністю (регулятивом), яка претендує на статус загальнолюдської, спонукає людину до міжкультурного діалогу, до трансценденції наявної картини світу. Саме наявність пориву до вироблення загальнолюдських ідеалів, регулятивів, цінностей характеризує суспільство, яке Анрі Бергсон називав відкритим [3].

Ми розглядаємо запропоновані Кантом, Конфуцієм, Платоном та іншими мислителями регулятиви, що претендували на статус загальнолюдських, як різноманітні вираження вищезазначеного пориву до самотрансценденції в межах свідомості тієї чи іншої епохи. Саме завдяки регулятивам, які виражали порив до самотрансценденції, людство впродовж своєї історії багато разів успішно еволюціонувало за межі свідомості окремої епохи, кожного разу виходячи на якісно новий рівень культурного, психологічного, економічного та технологічного розвитку. Таким чином, сформульовані мислителями різних епох регулятиви науки, які претендують на статус загальнолюдських, у різний спосіб відображали універсальну для всіх епох якість, яку ми розуміємо як порив до самотрансценденції, до вироблення загальнолюдських цінностей, регулятивів, ідеалів.

Кен Уілбер пропонує розглядати Добро, Істину та Красу як

три виміри людського існування, в кожному з яких відбувається розвиток від нижчих форм до вищих [9]. На відміну від Уілбера, ми розглядаємо Добро, Істину та Красу як три виміри самого процесу еволюції людства, як поняття, що тотожні поняттю розвитку людини, під яким ми розуміємо процес ускладнення культури, свідомості, суспільно-господарських відносин. Якщо для Уілбера, який в цьому питанні наслідує Соловйова та неоплатоніків, еволюція є сходженням до найвищих ступенів Добра, Істини, Краси, то ми розглядаємо Добро, Істину та Красу як три можливі прояви процесу розвитку людства. Кожне з цих понять ми пов'язуємо з феноменом трансценденції людиною своєї особистісної, етнічної, державної, релігійної та будь-якої іншої ідентичності. Істину ми експлікуємо як процес віднаходження добровільної згоди між різними суб'єктами відносно того, що вважати дійсністю. Добро ми експлікуємо як процес віднаходження добровільної згоди щодо того, що вважати загальноприйнятною нормою. Красу ми експлікуємо як процес віднаходження добровільної згоди відносно того, що вважати всезагальним естетичним ідеалом. Оскільки кількість суб'єктів, залучених у три зазначені діалоги, постійно збільшується та потенційно є безконечною, то кінцевої та абсолютної згоди щодо загальноприйнятих моральних норм, уявлень про дійсність та всезагальних естетичних ідеалів неможливо досягнути в принципі. Смысл має сам процес пошуку, порив до вироблення все більш універсальних регулятивів, оскільки він, в нашому уявленні, є тотожним процесу еволюції людства, процесу зростання економічних, соціальних, емоційних, культурних та інших зв'язків між людьми, спільнотами та усіма живими істотами.

Якщо ми визначаємо Істину як процес добровільного вироблення суб'єктами згоди щодо спільного уявлення про дійсність, то таке визначення потребує від нас роз'яснення взаємовідношення між здобутою в результаті цієї згоди загальноприйнятною для певного кола суб'єктів (інтерсуб'єктивною) дійсністю та об'єктивною дійсністю (світом речей-у-собі, за Кантом). Порив до створення універсальної для всіх суб'єктів дійсності, як ми його розуміємо, породжує «апріорне знання», за Кантом, або «жорстке ядро» науково-дослідницької програми, за Лакатосом. Дані, отримані шляхом експериментування, впливають на формування «апостеріорного знання», «захисного поясу» науково-дослідницької програми. Чим

краще науково-дослідницька програма (або теорія) пояснює експериментальні дані, тим більш «пристосованою» вона є до світу «речей у собі», тим більш цінність вона має для практичної діяльності.

У цій статті ми дослідили історію диференціації сфер науки, моралі та мистецтва та історію вироблення в межах цих сфер регулятивів, які претендують на статус загальнолюдських. Ми виявили, що до виокремлення трьох вищезазначених сфер культури та їхньої подальшої внутрішньої диференціації призвів процес еволюції людства, який проявлявся як зростання кількості економічних, культурних та емоційних зв'язків між індивідами, зростання рівня складності людської культури та людської психіки, ускладнення технологій та господарських систем. Було визначено, що порив до вироблення, оновлення та слідування загальнолюдським регулятивам науки, етики та мистецтва історично корелював з процесом економічного, психологічного, технологічного та культурного розвитку людства. Звідси ми робимо висновок, що еволюція людства до рівня NBICS-технологічної цивілізації є неможливою без пориву до вироблення, оновлення та слідування універсальним ідеалам (цінностям, регулятивам), без «волі до взаємності», без бергсоніанського «життєвого пориву», без жаги до самотрансценденції та до еволюції свідомості. Таким чином, в межах нашого філософського аналізу порив до формування загальнолюдських регулятивів та втілення їх у своїй діяльності сам стає цінністю, яка претендує на статус загальнолюдської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Мороз О. Я. та ін. Індустрія наукових знань доби високої електроніки. – К.: УкрСіч, 2013. – 426 с.
2. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
3. Новая философская энциклопедия. – М.: Мысль, 2010. – Т.1. – 741 с.
4. Новая философская энциклопедия. – М.: Мысль, 2010. – Т.3. – 693 с.
5. Лазарева А.Н. О превозможении «противоположного» в философии всеединства / А.Н.Лазарева// Минувшее и непреходящее в жизни и творчестве В.С.Соловьева: мат. междунар. конф. 14–15 февраля 2003г.
6. Архипова, Ю. В. Синкретизм в структуре культуры [Текст]: автореф. дис... канд. филос. наук / Ю. В.Архипова. – Саратов, Саратовский гос.

ун-т. – 2005. – 17 с.

7. *Хорган Джон*. Конец науки. Взгляд на ограниченность знания на закате века науки. – СПб.: «Амфора», 2001. – 479 с.
8. *Лиотар Ж.-Ф.* Состояние Постмодерна. – СПб.: «Алетейя», 1998.
9. *Уилбер Кен*. Око духа / К.Уилбер. – М: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 476 с.

Жуленков О.В. Загальнолюдські регулятиви науки, мистецтва та доля NBICS-технологічної цивілізації.

NBICS-технологічна цивілізація, яка сьогодні перебуває на початковому етапі свого розвитку, стикнулася із загрозою ядерної війни, колайдерної катастрофи, руйнівних наслідків втручання у фундаментальні основи живої та неживої матерії. Ці виклики актуалізують питання вироблення загальнолюдських регулятивів науки, мистецтва. У даній статті досліджується історичний процес диференціації людської культури, що призвів до виокремлення сфер науки, моралі та мистецтва, кожна з яких дістала можливість виробляти власні регулятиви. У даній праці також аналізується порівняння людства до створення загальнолюдських регулятивів та підпорядкування ним суспільного життя. Ми дійшли висновку, що прагнення землян до вироблення, оновлення та слідування загальнолюдським регулятивам є необхідною умовою еволюції людства та NBICS-технологічної цивілізації, зокрема. Таким чином, прагнення людства до створення загальнолюдських регулятивів (та підпорядкування їм свого життя), саме стає цінністю, яка претендує на статус загальнолюдської.

Ключові слова: істина, добро, краса, регулятиви, наука, мистецтво.

Жуленков А.В. Общечеловеческие регулятивы науки, искусства и судьба NBICS-технологической цивилизации.

NBICS-технологическая цивилизация, которая сегодня находится на начальном этапе своего возникновения, столкнулась с угрозой ядерной войны, коллайдерной катастрофы, разрушительных последствий вмешательства в фундаментальные основы живой и неживой материи. Эти вызовы актуализируют вопрос выработки общечеловеческих регулятивов науки, искусства. В данной статье исследуется исторический процесс дифференциации человеческой культуры, приведший к выделению сфер науки, морали и искусства, каждая из которых получила возможность производить собственные регулятивы. В данной работе также проведен исторический анализ порыва человечества к выработке общечеловеческих регулятивов. Мы пришли к выводу, что порыв землян к выработке, обновлению и следованию общечеловеческим регулятивам является необходимым

условием эволюции человечества в целом и NBICS-технологической цивилизации, в частности. Таким образом, порыв человечества к созданию общечеловеческих регулятивов (и подчинения им своей жизни) сам становится ценностью, которая претендует на статус общечеловеческой.

Ключевые слова: истина, добро, красота, регулятивы, наука, искусство.

Zhulenkov A. Universal values of science, art and fate of NBICS-technological civilization.

Newborn NBICS-technological civilization faced with threat of nuclear war, threat of disaster with the LHC and threat of destructive consequence of interference in the fundamentals of living and non-living matter. All this treats actualize theme of universal values of science, ethics and art. This article explores the historical process of differentiation of human culture that leads to the separation of the spheres of science, morality, art and results ability of each of these spheres to produce its own values. Also in this paper historical analysis of human impulse to create universal values was made. We concluded that the human impulse to develop, update and follow universal values is a prerequisite for the evolution of humanity and NBICS-technological civilization particularly. Thus, the human impulse to create universal values becomes the universal value itself in our philosophical analyses.

Key words: truth, goodness, beauty, universal values, science, art.